

ІНСТИТУТ ЗАКОНОДАВСТВА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

ФРАНЦУЗ-ЯКОВЕЦЬ ТЕТЯНА АНАТОЛІВНА

УДК 342.531+342.532(4)

**КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ БІКАМЕРАЛІЗМУ В
СУЧАСНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у відділі моніторингу законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України

Науковий консультант:

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
КУЯН ІРИНА АНАТОЛІВНА,
Інститут законодавства Верховної Ради України,
завідувач сектору експертних робіт

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
МЯЛОВИЦЬКА НІНА АНАТОЛІВНА,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри конституційного права

доктор юридичних наук, професор
БАТАНОВ ОЛЕКСАНДР ВАСИЛЬОВИЧ,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
старший науковий співробітник відділу конституційного права
та місцевого самоврядування

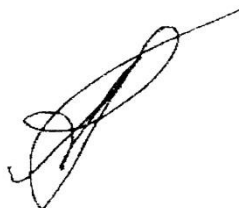
доктор юридичних наук, професор
БЄЛОВ ДМИТРО МИКОЛАЙОВИЧ,
Ужгородський національний університет,
професор кафедри конституційного права та порівняльного правознавства

Захист відбудеться 21 січня 2020 р. о 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.867.01 в Інституті законодавства Верховної Ради України за адресою: 04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту законодавства Верховної Ради України за адресою: 04053, м. Київ, пров. Несторівський, 4.

Автореферат розісланий 20 грудня 2019 року

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. М. Биков

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Бікамералізм є одним з найбільш неоднозначних феноменів конституційно-правової дійсності. На зорі розвитку парламентаризму бікамералізм вважався його родовою ознакою. Попри те, що нині більшість країн обрали демократичний шлях розвитку і парламентаризм став характерною їх ознакою, тим не менш, бікамералізм не є абсолютно затребуваним явищем сучасних політичних систем. З існуючих близько 200 країн світу бікамеральні структури парламенту запроваджені приблизно у 60. При цьому існують непоодинокі випадки як запровадження двопалатних парламентів у новостворених державах, так і відмови від таких структур у країнах з багаторічними традиціями бікамералізму. Даний феномен поширений в країнах з різними системами правління і територіального устрою, як правило, у демократичних і з високим рівнем економічного розвитку. В юридичній літературі багато років ведуться дискусії про характер його впливу на систему правління, переваги і недоліки функціонування двопалатних парламентів в контексті ефективності діяльності парламенту.

На початку минулого століття відомий вчений-правознавець С.А. Котляревський відзначаючи наявність великої кількості літератури, присвяченої ідеї двопалатної організації парламенту, констатував, що вона розглядалася переважно в полемічних та публіцистичних цілях, виділяючи при цьому хіба що працю Н.Desplase “Senats et Chambres hautes”(1893 р.). На той час в наукових колах полеміка велась переважно в площині питань співвідношення принципу народного сувереніту з ідеєю представництва, характеру мандата парламентаря. В публіцистиці піднімалися питання переваг чи недоліків бікамеральних систем.

Сто років поспіль, ми так само можемо констатувати відсутність комплексних наукових розробок ідеї бікамералізму в науці конституційного права та прагматичний зміст полеміки щодо нього.

В Україні з часу проголошення незалежності ідея запровадження двопалатної структури парламенту є предметом гострих дискусій політиків. Вона пропонувалася до реалізації у низці конституційних проектів та разом з тим має чимало опонентів в експертному середовищі.

Це дослідження є спробою проникнути у сутність бікамералізму з погляду історичного розвитку та на основі конституційно-правових засад його функціонування у зарубіжних країнах.

Актуальність дослідження бікамералізму зумовлена перманентною ідеєю конституційно-правової реформи в Україні, необхідністю удосконалення системи поділу влади та підвищення ефективності діяльності парламенту з метою утвердження України як демократичної і правової держави.

Феномен бікамералізму як видова ознака, характеристика структури парламенту і системи державної влади, у теоретичному плані безпосередньо

пов'язаний з ідеями народного суверенітету, народного представництва, парламентаризму і поділу влади, а отже має велику джерельну базу у вигляді наукових праць мислителів, громадських діячів та вчених минулих століть, зокрема, А.А. Алексеєва, І. Бентама, В.М. Гессена, Г. Гроція, А. Дайсі, С. Дністрянського, Л. Дюгі, Г. Єллінека, А. Есмена, С. Котляревського, Дж. Докка, Ш.-Л. Монтеск'є М.І. Палієнка та ін.

Проблематика парламентаризму і бікамералізму є актуальною у сучасних зарубіжних країнах. У цьому плані можна відзначити науковий доробок таких вчених, як: П.А. Астафичев, М.В. Баглай, Б.А. Страшун, Т.Я. Хабрієва В.Є. Чиркін, А. Лейпхард, А. Шайо, Дж. Сарторі, О. Okrzesik, Р. Norton та ін.

В сучасній науці конституційного права України ідея бікамералізму розвивається переважно у зв'язку з дискусіями про доцільність/недоцільність її запровадження в конституційну практику. Разом з тим, теоретичне підґрунтя для її дослідження складають наукові праці таких провідних вчених як: М.О. Баймуратов, Ю.Г. Барабаш, О.В. Батанов, Д.М. Белов, С.П. Головатий, В. С. Журавський, О.М. Клименко, А.М. Колодій, О.Л. Копиленко, А.Р. Крусян, І. А. Куян, В.В. Лемак, Р.М. Максакова, А.Р. Мацюк, Н.А. Мяловицька, Н. М. Оніщенко, М.В. Оніщук, М.П. Орзіх, Н.М. Пархоменко, В.Ф. Погорілко, Х. В. Приходько, В.В. Речицький, В.М. Скрипнюк, О.В. Скрипнюк, І.Д. Сліденко, В.Я. Тацій, Ю.М. Тодика, В.Л. Федоренко, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко, О.В. Щербанюк, Л.П. Юзьков.

Проте глибокі наукові розробки феномену бікамералізму у вітчизняній конституційно-правовій науці не проводились. Саме відсутність в Україні комплексних досліджень конституційно-правових засад бікамералізму в зарубіжних країнах зумовлює поверхневий рівень дискусій та неможливість розробки науково обґрунтованої моделі цього інституту.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане в рамках тем наукових досліджень Інституту законодавства Верховної Ради України: “Стратегія розвитку законодавства України” (державний реєстраційний № 0103U007975); “Конституціоналізм у державо- та правотворенні України: стан, проблеми та перспективи” (державний реєстраційний № 0111U002227).

Мета дослідження полягає у комплексному вивченні феномену двопалатності та розробці теорії бікамералізму на основі конституційно-правових засад його функціонування у зарубіжних країнах.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких основних дослідницьких завдань:

- визначити теоретико-методологічні основи дослідження бікамералізму, виявити його сутність і сформулювати поняття;
- охарактеризувати бікамералізм як принцип конституційно-правових засад парламентаризму;

- розкрити зміст бікамералізму в якості об'єкта конституційно-правових досліджень;
- сформулювати методологію дослідження теорії і практики бікамералізму;
- визначити передумови і основні фактори утвердження бікамералізму;
- визначити основні етапи становлення та розвитку бікамералізму в зарубіжних країнах;
- охарактеризувати розвиток ідеї бікамералізму в політико-правовій та конституційній думці України;
- охарактеризувати порядок формування двопалатних парламентів в зарубіжних країнах;
- охарактеризувати функції і повноваження бікамеральних парламентів країн Європи;
- охарактеризувати особливості організації роботи двопалатних парламентів в зарубіжних країнах під кутом зору демократичного представництва;
- визначити гарантії діяльності бікамеральних парламентів в зарубіжних країнах;
- охарактеризувати функції двопалатних парламентів у системі поділу влади за конституціями зарубіжних країн;
- визначити характер взаємодії двопалатного парламенту і глави держави в європейських країнах з монархічною та республіканською формами правління;
- охарактеризувати особливості взаємодії двопалатного парламенту з урядовими структурами в країнах Європи;

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку і на основі конституційно-правових засад організації і функціонування двопалатних парламентів у сучасних європейських країнах.

Предметом дослідження є бікамералізм як правовий феномен і конституційний принцип організації та функціонування двопалатних парламентів у сучасних європейських країнах.

Методологія дослідження обумовлюється його метою і задачами. Методологічним вектором дослідження бікамералізму є його сутнісний зв'язок з феноменом парламентаризму та ідеєю представницької демократії. Методологічна основа дисертації сформована на основі поєднання загальнонаукових методів пізнання – діалектичного і системного задля досягнення максимальної відповідності принципу об'єктивності. Діалектичний метод сприяв з'ясуванню природи бікамералізму у його зв'язку з парламентаризмом та інститутом представництва. Системний метод дозволив розкрити роль принципу бікамералізму у системі поділу влади як важливого

елемента механізму стримувань і противаг, а також зв'язок інституту бікамералізму з інститутами публічної влади.

В роботі використано історико-правовий, порівняльно-правовий, формально-юридичний, структурно-функціональний методи. На основі історико-правового методу проведено дослідження бікамералізму як об'єкту конституційно-правових досліджень (підр.1.3); передумов і основних факторів утвердження бікамералізму (підр.2.1); основних етапів становлення і розвитку бікамералізму в зарубіжних країнах (підр.2.2); розвиток ідей бікамералізму в історико-правовій і конституційній думці України (підр.2.3).

Порівняльно-правовий метод обрано як основний для всього змісту роботи. Використовувалось нормативне порівняння для співставлення змісту і обсягу конституційно-правового регулювання принципу бікамералізму в різних країнах. Функціональне порівняння було необхідним для дослідження змісту функцій палат парламенту у різних країнах світу (підр.3.2; 4.1). Бікамералізм досліджувався у процесі його розвитку в різні періоди часу (в діахронній формі) (підр.2.3), а також у синхронній формі досліджено його сучасні конституційні засади в європейських країнах (підр.3.1; 3.2; 4.1;4.2; 4.3).

Формально-юридичний метод був застосований в процесі вивчення норм конституцій зарубіжних країн, що стосуються організації і функціонування палат парламентів, їх взаємовідносин з іншими органами і посадовими особами держави (підр.3.1; 3.2; 4.1;4.2; 4.3).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці конституційного права комплексним дослідженням конституційно-правових засад бікамералізму у європейських країнах, що дало змогу сформулювати теорію бікамералізму та розкрити його позитивний потенціал і закономірності розвитку в сучасних країнах.

У межах даного дослідження, отримано такі результати, що мають наукову новизну:

Вперше:

- визначено, що ключова функціональна роль бікамералізму, його сутність і соціальне призначення, коріняться у складній природі публічного представництва, притаманного двопалатним парламентам: окрім загальнонародного, соціально-політичне представництво забезпечується залежно від порядку формування верхніх палат, що складається історично (традиційно) та/або зумовлено потребами його оптимізації. Таким чином, бікамералізм забезпечує баланс соціальних, територіальних та інституційних складових політичної організації – держави. Ця функціональна роль бікамералізму і визначає його сутність і соціальне призначення;

- запропоновано авторське поняття бікамералізму як конституційно визначеної і структурно інтегрованої системи публічного представництва, уособленої в двопалатному законодавчому органі держави - парламенті. Як характеристика двопалатної структури парламенту, змістовно бікамералізм

виражається у поєднанні різних видів та рівнів публічного представництва та забезпеченні балансу публічних інтересів в державі;

- аргументовано, що бікамеральна структура організації парламентської інституції є складовою механізму стримувань та противаг у системі державної влади. Вона, окрім названої функції, виконує роль стабілізатора політичної структури країни, а також, свого роду, політичного арбітражу, представляє і захищає права територій. Двопалатний парламент є одним із основних чинників підвищення якості законотворчого процесу, реалізує верховенство права і демократичні цінності;

- аргументовано, що парламентаризм в Україні (на сучасних теренах нашої держави) та ідея бікамеральної організації парламенту розвивалися у своєму історико-правовому поступі, а тому є певною складовою української правової та історичної традиції, на основі якої має формуватися сучасне розуміння бікамеральності як необхідної складової правової, суверенної, демократичної соціальної держави;

- доведено притаманність принципу бікамералізму організаційної і стабілізуючої функцій. Змістом організаційної функції є сприяння ефективного впорядкування роботи парламенту. Стабілізуюча функція бікамералізму сприяє конструктивній співпраці всіх органів державної влади, збалансовує державний механізм.

Удосконалено:

- характеристику парламентаризму як багатовекторної форми правління, так як практично для всіх моделей демократичного спрямування і побудови державної влади притаманна особлива соціальна роль парламенту і його місця в механізмі держави, наявність інституту підзвітності виконавчих органів перед законодавчими і відповідний контроль стосовно виконання їх функцій з боку парламенту. Ключовим для змісту цього поняття є особливе положення парламенту в системі органів державної влади, що зумовлено його політико-правовою природою як органу народного представництва;

- методологію пізнання феномену бікамералізму, вироблення його поняття, визначення закономірностей функціонування відповідного інституту в зарубіжних країнах;

- аргументацію, що в історичному плані бікамералізм постав чинником і засобом утвердження конституціоналізму. Згідно самої ідеї двопалатність сприяє узгодженню теоретичних принципів народного суверенітету і народного представництва, примирює суперечності між конституційними принципами народного суверенітету, поділу влади і верховенства права та відтворює взаємозв'язок між народним суверенітетом і суверенітетом держави. Саме тому, очевидно, бікамералізм на етапі свого утвердження був родовою ознакою парламенту, а нині він затребуваний як чинник забезпечення єдності держави, укріплення взаємозв'язку інституту держави і громадянського суспільства;

- характеристику загальної ролі бікамералізму, що дає можливість широкого соціально-політичного представництва, яке сприяє забезпеченню і врахуванню інтересів різних соціальних груп, у тому числі таких, що сформовані за територіальною ознакою. У функціональному плані бікамералізм спрямований на вчасне виявлення, попередження й запобігання дестабілізаційних політичних процесів, відвернення їх небажаних наслідків; уникнення непродуманості, поспішності у прийнятті державно значущих рішень, політизованості, відстоюванні олігархічних інтересів. Бікамералізм забезпечує плюралізм інтересів у процесі прийняття рішень;

- положення про зміст залежності між структурою парламенту і формою територіального устрою: типовість двопалатної структури парламенту для федеративних держав існує, але її не можна назвати абсолютною, оскільки в сучасному світі існують складні держави з однопалатним парламентом. Разом з тим, саме подвійна структура парламенту створює гарантії конституційної єдності політичної і територіальної множинності, що властива складній державі;

- положення, що конституційно-правова природа бікамералізму найяскравіше виявляється у змісті функцій та повноважень двопалатних парламентів.

Набули подальшого розвитку:

- характеристика передумов і основних факторів утвердження бікамералізму в зарубіжних країнах;

- характеристика основних етапів становлення і розвитку бікамералізму в європейських країнах на основі урахування історичних особливостей держави і права у відповідних країнах та особливостей розвитку парламентаризму в них.

- положення, що бікамеральна будова парламенту дає більше переваг у забезпеченні збалансованості інтересів суспільства у векторі демократичного спрямування. Така організаційна структура законодавчого органу створює більше можливостей для належного порозуміння у суспільстві і прийняття узгоджених рішень.

- положення про фактори, що впливають на організацію роботи парламентів: парламентські традиції, соціально-економічний і політичний розвиток кожної країни, місце парламенту в системі органів державної влади, його компетенція, форма та чисельність парламентарів. Разом з тим, існують певні закономірності у дотриманні процедурних правил двопалатними парламентами, зокрема, це стосується запровадження спеціалізованих міжпарламентських організаційних інституцій у вигляді погоджувальних структур.

Теоретичне і практичне значення дослідження визначається його актуальністю, новизною та сформульованими загальнотеоретичними і

прикладними висновками. Формульовані у дисертації висновки, положення і пропозиції можуть бути використані:

- у правотворчій діяльності для розроблення концепції запровадження в Україні двопалатного парламенту і відповідної системи державної влади в процесі конституційної реформи та теоретико-методологічного обґрунтування відповідних моделей конституційних змін;
- у науково-дослідній роботі для подальшого опрацювання проблематики бікамералізму та для розвитку відповідних наукових досліджень в галузі конституційного права, теорії держави і права;
- у навчальному процесі для підготовки відповідних розділів навчальних видань із конституційного права України, конституційного права зарубіжних країн, історії держави і права зарубіжних країн, спеціальних курсів з проблематики парламентаризму, для навчально-методичного забезпечення викладання відповідних навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах юридичного профілю.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням актуальної наукової проблеми. Основні теоретичні положення та висновки, що характеризують наукову новизну та практичне значення дослідження є результатом особистих досліджень, що були здійснені дисертанткою на основі аналізу нормативних та наукових джерел. Висновки та положення дисертації мають повністю самостійний характер. У дисертації ідеї та розробки, які належать співавторам, та положення дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук не використовувалися. Наукові публікації автора повною мірою відображають зміст дисертаційної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, рекомендації та висновки дисертаційної роботи були обговорені та схвалені на засіданнях відділу моніторингу законодавства Інституту законодавства Верховної Ради України.

Результати наукового дослідження були оприлюднені на 22 вітчизняних і міжнародних науково-теоретичних, науково-практичних конференціях, круглих столах: «Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів» (м. Івано-Франківськ, 15-16 квітня 2011р.); «Концептуальные основы развития национальных правовых систем в контексте процессов глобализации и региональной интеграции: постсоветский опыт и перспективы устойчивого развития» (Мінськ, 7-8 жовтня 2011 р.); «Современные тенденции развития юридической науки, правового образования и воспитания» (м. Новополоцьк, 18-19 травня 2012 р.); «Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства» (м.Харків, 12-13 квітня 2012 р.); «Протидія корупції: європейський досвід та українські реалії» (Львів, 20-21 квітня 2012 р.); «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 4-5 травня 2012 р.); «Международное право и законодательство

Российской Федерации» (м. Москва, 15-16 червня 2012 р.); «Современное общество, глобализация и право» (м. Санкт-Петербург, 21-22 жовтня 2012 р.); «Університетська юридична наука в контексті просування європейських цінностей» (м. Кишинів, 15-16 жовтня 2012 р.); «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 24-25 травня 2013 р.); «Права людини в Україні в сучасних умовах: пошук нових механізмів утвердження та забезпечення» (м. Київ, 10 грудня, 2014 р.); «Еволюція наукової думки в контексті європейського вибору України» (м. Київ, 21 жовтня 2015 р.); «Права людини – сучасні тенденції у контексті розвитку держави, права та економіки» (м. Київ, 04 грудня 2015 р.); «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 15 квітня 2016 р.); «Актуальні наукові дослідження сучасної юридичної науки: теорія та практика» (м. Київ, 2016 р.); «Ідея людиноцентризму в сучасному конституціоналізмі» (м. Київ, 17 червня 2016 р.); «Застосування рішень Європейського Суду з прав людини у практиці вітчизняних судів» (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 р.); «Правова система України: сучасний стан та актуальній проблеми» (м. Київ, 25 травня 2018 р.); «Prawno-spoeczne aspekty wychowania w dobie XXI wieku, zagrozenia, nadzieje, wyzwania» (9-10 pazdz. 2018 r.); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.); «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (м. Івано-Франківськ, 6-7 червня 2019 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки та узагальнення дисертаційної роботи знайшли своє відображення в 1 індивідуальній монографії, 44 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях України в галузі юридичних наук, 8 з яких, оприлюднені у наукових періодичних виданнях інших держав, тезах наукових повідомлень і доповідей на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних, науково-теоретичних конференціях, круглих столах, а також у 4 публікаціях, що додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Праця містить анотації українською, російською та англійською мовами, список публікацій здобувача за темою дисертації, вступ, чотири розділи, які охоплюють 15 підрозділів, висновки, список використаних джерел (897 позицій), додаток. Повний обсяг дисертації становить 497 стор., з яких основний текст - 408 стор., додаток 10 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження та з'ясовується рівень її опрацювання, визначається мета і задачі дослідження, його об'єкт, предмет, методи дослідження, наукова новизна отриманих результатів, їх апробація, міститься інформація щодо публікацій, структури та обсягу дисертації.

Розділ 1 «Бікамералізм як предмет дослідження сучасної конституційно-правової науки» складається з чотирьох підрозділів, у яких розкривається предметний зміст бікамералізму як ідеї і конституційного принципу, інституту, як об'єкта конституційно-правових досліджень, методологія дослідження феномена бікамералізму.

Підрозділ 1.1 «Теоретико-методологічні основи бікамералізму: поняття і сутність» присвячений розкриттю базових характеристик, притаманних бікамералізму як категорії конституційного права, конституційному принципу, інституту та політико-правовому явищу.

Оскільки в науці конституційного права двопалатність вважається типовою властивістю парламентаризму, хоча й такою, що була історично збережена як своєрідний компроміс у відносинах буржуазії і феодалного класу, методологічно виправданим шляхом для розкриття сутності і змісту бікамералізму є його дослідження крізь призму категорії парламентаризму. При цьому важливо брати до уваги характер співвідношення між поняттями «парламент» і «парламентаризм», що не передбачає їх тотожності, але завжди вказує на існування зв'язку між відповідними явищами.

Ключовим для розуміння змісту поняття бікамералізму є особливе положення парламенту в системі органів державної влади, що зумовлено його соціальною та політико-правовою природою як органу публічного представництва.

Аксіомою вважається, що однопалатний парламент є органом народного (загальнонародного) представництва. Ця визначальна характеристика парламенту як такого притаманна і парламенту з складною (двопалатною) структурою. Разом з тим, представницька природа останнього є дещо іншою, більш широкою та диференційованою. Оскільки в ній має місце поєднання представництва загальнонародного, уособленого в нижніх палатах та інших видів публічного представництва, уособленого в верхніх палатах, що репрезентують інтереси певних публічних спільнот, колективів, груп, станів чи навіть професійних організацій та в окремих країнах, інтереси самої держави як корпорації (колишні президенти, окремі авторитетні громадяни - публічні діячі).

Отже, публічне представництво у двопалатних парламентах має складну природу: окрім загальнонародного, соціально-політичне представництво забезпечується залежно від порядку формування верхніх палат, що складається історично (традиційно) та/або зумовлено потребами його оптимізації. Таким чином, бікамералізм забезпечує баланс соціальних, територіальних та інституційних складових політичної організації – держави. Ця ключова функціональна роль бікамералізму і визначає його сутність і соціальне призначення.

Отже, бікамералізм як формальна характеристика двопалатної структури парламенту змістовно виражається у забезпеченні балансу публічних інтересів та поєднанні різних видів і рівнів публічного представництва в державі.

Функціонування бікамералізму в сучасних демократичних країнах засвідчує значний рівень його адаптованості до різних умов і викликів сьогодення, стану політичного середовища, що постійно знаходиться в транзиті змін та якісно нових викликів системи. Не можна заперечувати соціальну значущість бікамералізму в процесах посилення національної державності, економічної інтеграції та безпеки, забезпеченні політичної стабільності в суспільстві, послідовності й спадкоємності політичних еліт. Перевагу двопалатної структури можна прослідкувати насамперед у тому, що верхня палата є засобом стримувань різних демократичних аномалій, поспішних, емоційно-політичних, непередуманих рішень, засобом стримувань і противаг, на відміну від нижньої, що формується з громадян часто без фахового досвіду.

Бікамеральний парламент згідно своєї природи та самої ідеї унеможлиблює концентрацію публічної влади в руках однієї особи чи політичної сили, запобігає її узурпації.

Запропоновано визначення бікамералізму як конституційно визначеної, структурно інтегрованої системи народного представництва, уособленого в законодавчому органі держави – парламенті.

У підрозділі 1.2 «Бікамералізм як принцип конституційно-правових засад розвитку парламентаризму» розкривається роль бікамералізму в якості принципу конституційно-правових засад розвитку парламентаризму.

Акцентовано, що з погляду найважливіших проблем функціонування сучасних демократичних країн світу, існує проблема оптимального вибору вдалої демократичної, максимально ефективної конфігурації політичних інститутів, дієвих форм державного устрою, які б значною мірою сприяли розвитку відкритого, стабільного, процвітаючого громадянського суспільства та ефективного функціонування держави.

Наголошено, що у сучасній світовій практиці складно віднайти абсолютно ідентичні за організаційними та компетенційними ознаками двопалатні парламенти в унітарних країнах. Поряд з демократичним представництвом у парламенті має існувати ще й раціонально виправдане представництво. Тому бікамеральність є доцільною, якщо нижня і верхня палати мають різні інституційні засади і їх діяльність базується на неоднакових принципах, зважаючи на правові реалії, демократичну організацію та традиції демократичного суспільства.

Відзначено, що у світовій практиці запроваджено низку моделей двопалатних парламентів. За географічним чинником та низкою типових ознак виділено: європейську, американську, азійську, африканську моделі парламентського бікамералізму.

Попри низку організаційних та функціональних відмінностей у моделях двопалатних парламентів у зарубіжних країнах, їм без винятку притаманні загальні принципи: принцип структурно інтегрованого публічного представництва і законодавчої прерогативи.

Бікамералізм слугує запорукою демократії, його ефективність ідентифікується з демографічними та географічними особливостями тих чи тих країн, він є своєрідним засобом запобігання авторитарного правління.

Різноманітність форм парламентаризму дозволяє отримати великий вибір можливостей побудови теорії і розвитку практики та дозволяє виділити загальні аспекти бікамералізму. Для отримання користі суспільством від бікамеральної організації законодавчого органу насамперед потрібна висока демократична і політична культура, дієва, чітко регламентована система державної влади, неухильне дотримання загального принципу поділу влади, деполітизована система державного управління, розвинені інститути громадянського суспільства.

Констатовано, що актуальність принципів конституційно-правових засад розвитку парламентаризму в умовах курсу, взятого сьогодні на розбудову демократичної правової держави, визначається і зумовлюється тим, що сьогодні Україна знаходиться у безпосередньому зв'язку з процесом проведення конституційної реформи, важливим напрямом якої є (має бути) удосконалення механізму стримувань і противаг в системі поділу влади та підвищення ефективності функціонування парламенту. При цьому, основоположні принципи розвитку парламентаризму в правовій державі можна розглядати як елементи забезпечення успішності проведення конституційної реформи.

Конституційно-правові засади розвитку парламентаризму передбачають дієвий зв'язок і комунікації безпосередньо між народом і парламентом. З огляду на це, особливість місця й ролі парламенту в системі державної влади визначається саме цим тісним зв'язком із носієм суверенітету, широким спектром суспільних потреб та інтересів, реаліями всенародних виборів.

Будь-які зміни у виборчій системі мають бути спрямовані на укріплення зв'язку парламенту і народу. Бачення свого майбутнього більшість громадян держави пов'язує з представництвом інтересів програм суспільного та державного розвитку, що означає насамперед ідею парламентського представництва. Не викликає сумнівів, що це посилює інститут парламентаризму, як безпосередньо і сама ідея двопалатності, що сприяє формуванню правової, демократичної держави.

Ціннісним і одним із позитивних аргументів на користь бікамералізму як принципу розвитку парламентаризму, є можливість представництва інтересів регіонів при вирішенні питань місцевого значення. Україні потрібна комплексна адміністративна реформа, ключовими чинниками якої повинні бути децентралізація, розподіл повноважень між центральною владою і регіонами,

зменшення кількості адміністративно-територіальних одиниць на основі їх ефективної, фінансово обґрунтованої доцільності функціонування.

Досвід бікамеральної структури парламенту в європейських країнах засвідчує, що зміна структури парламенту є проблемою не історичної традиції чи теоретичного надбання, а безпосередньо практичного вибору держави та її народу – потреба забезпечення балансу інтересів у суспільстві та повноважень органів влади у державному механізмі.

У підрозділі 1.3 *“Бікамералізм як об’єкт конституційно-правових досліджень”* проведено аналіз політико-правового підґрунтя бікамералізму як принципу конституційний засад сучасного парламентаризму, ідей та концепцій, змістовно дотичних до бікамералізму, розроблених у працях таких вчених, як: Ш.-Л. Монтеск’є, Б. Констан, Г. Єллінек, А. Есмен, Л. Дюгі, В. Гессен, В. Орландо, «Батьків-засновників» США - Т. Джефферсона, Дж. Медісона, Дж. Адамса, А. Гамільтона. Акцентовано на цінності і затребуваності їх ідей для еволюції демократичної державності у країнах Європи і США, а також для розвитку самої теорії бікамералізму. Напрацьовані ідеї стали основою конституційної доктрини сучасних демократичних країн світу, а сам принцип бікамералізму набув якості конституційного принципу, який є затребуваний у багатьох сучасних демократичних країнах.

Акцентовано, що ключовою ознакою визначення верхньої палати є конструкція подвійного представництва, де у законодавчому полі мають змогу одночасно брати участь держава та її території. Характерно, що у низці країн, незалежно від форми державного устрою (в унітарних і федеративних), верхня палата слугує своєрідним бар’єром від «політичної амбітності» нижньої палати та, так званого, «диктату більшості».

Наголошено, що емпіричний погляд на пов’язаність ідей бікамеральної конструкції парламенту має брати до уваги і той аспект, що суспільство практично не може бути однорідним за своїм складом, у ньому завжди наявні певні групи населення з різними інтересами і вподобаннями. І цей вимір сучасні розвинені демократії враховують, намагаючись активно впроваджувати різносторонні форми прийняття відповідних рішень, хоча, звісно, весь складний їх спектр визначити не просто. Але у рамках бікамерального парламенту ці спроби на законодавчому рівні вирішуються більш успішно. Відповідно, спроби теоретиків демократії осмислити питання адекватності бікамерального парламенту викликам неоднорідних суспільств мають свою доречність і потребують окремого дослідження.

У реаліях сьогодення, зауважуючи виклики світових глобалізаційних процесів, питання бікамералізму розглядається насамперед з врахуванням таких важливих факторів, як політична доцільність, легітимність, стабільність, ефективність.

У підрозділі 1.4 *«Особливості методології дослідження бікамералізму у конституційно-правовій науці»* відзначено, що методологічні питання

дослідження проблем конституційної теорії і практики бікамералізму сьогодні безпосередньо пов'язані з вирішенням проблем юридичної науки, ефективним використанням сучасного методологічного інструментарію для аналізу державно-правових процесів, у тому числі у розбудові української державності.

До актуальних методологічних проблем сучасної науки конституційного права слід віднести розуміння ідеї конституційних цінностей. Варто враховувати різнобічні чинники, відмінність їхньої еволюції, і, відповідно, по-новому, з погляду новітніх тенденцій європейського та світового характеру оцінити значення діалектики як методологічної основи науки конституційного права загалом. Використаний діалектичний метод допомагає визначити сутність бікамералізму на основі зв'язків з іншими суміжними явищами та інститутами, як-то: парламентаризмом, конституціоналізмом, народним представництвом.

Крім того, відповідно до сьогоденних реалій актуальним є питання ефективності функціонування інституту бікамералізму, що відповідатиме реальному напрямку руху суспільства до побудови надійного демократично розвиненого суспільства, пошуку дієвих підходів до сутності інституту бікамералізму, його ролі у сучасних процесах організації і розвитку суспільства, забезпечення та збереження демократичної спрямованості й досягнення політичної стабільності.

Історико-правовий метод дозволяє розглядати бікамералізм під кутом зору процесу його розвитку та як пізнання самого цього процесу. Цей метод дозволяє дослідити бікамералізм з позицій практики, використання історичного досвіду його утвердження і розвитку. Тому пізнання бікамералізму має ґрунтуватися на основі вивчення передумов і основних факторів, що сприяли його утвердженню, основних етапів становлення і розвитку в зарубіжних країнах. Дослідження генезису ідеї бікамералізму в політико-правовій та конституційній думці України дозволяє усвідомити певну теоретичну спадкоємність у розвитку цього інституту, визначити наявність передумов та спрогнозувати чинники для його утвердження в конституційному праві України.

Порівняльно-правовий метод у сполученні з історико-правовим, використаний в дисертаційному дослідженні наскрізно для вивчення всіх аспектів бікамералізму, як-то: генезису цього явища в зарубіжних країнах світу, бікамералізму як принципу організації та діяльності двопалатних парламентів та як елементу системи стримувань і противаг.

Для забезпечення всебічності дослідження необхідно використати нормативне порівняння для співставлення змісту і обсягу конституційно-правового регулювання принципу бікамералізу в різних країнах. Також необхідне функціональне порівняння для дослідження змісту функцій палат парламенту у різних країнах світу. Пізнати сутність бікамералізму та виявити закономірності його розвитку найповніше можна на основі дослідження його

генези у різні періоди часу (діахронний підхід). Синхронний підхід дозволяє виявити типові риси і відмінності конституційних засад бікамералізму в сучасних європейських країнах.

Констатовано, що для отримання користі суспільству від бікамеральної конструкції законодавчого органу держави необхідна висока демократично розвинена і забезпечена правова і політична культура, чітко виписаний порядок діяльності органу, беззаперечне дотримання загального принципу поділу влади, деполітизована система державного управління, розвинені інститути громадянського суспільства. Це чинники побудови, ефективного функціонування та розвитку демократичної правової держави.

Розділ 2 «Генезис бікамералізму в сучасних європейських країнах» складається з трьох підрозділів у яких розкриваються політико-правові передумови і основні фактори утвердження бікамералізму в європейських країнах; основні етапи становлення та розвитку бікамералізму в країнах Європи; досліджується розвиток ідеї бікамералізму в політико-правовій та конституційній думці України.

Розуміння генезису бікамералізму, тенденцій та закономірностей його розвитку в зарубіжних країнах необхідно передбачає дослідження передумов і основних факторів його утвердження. Це питання розглядається у підрозділі 2.1. *«Політико-правові передумови і основні фактори утвердження бікамералізму в зарубіжних країнах».*

Акцентовано, що бікамералізм, який у минулі століття був правилом для конституційних держав, хоча й не має цієї характеристики нині, тим не менш є притаманний для більшості демократичних й економічно розвинених країн сучасності. Тому вивчення передумов і основних факторів його утвердження дозволить глибше зрозуміти його роль у розвитку політико-правових відносин і ті соціальні завдання, які він дозволяв вирішити на різних етапах розвитку державності у різних країнах.

Відзначено, що існують різні передумови і фактори, які у відповідні історичні епохи під впливом передових прогресивних демократичних ідей, поглядів і дій сприяли зародженню, становленню й розвитку чи, як навпаки, відмови від бікамеральної структури парламентів за певних історичних чи політичних умов, зокрема у європейському територіальному просторі, а також у інших країнах. Аналіз поглядів, історичних практик розвиває історіографічні знання про традиціоналізм і конкретні історичні умови утвердження бікамералізму чи унікамералізму. Акцентовано, що історично бікамеральна організація парламентів знала окремі випадки відмови від другої палати або навпаки її відновлення, трансформаційні процеси. У більшості випадків це були часи диктатури, авторитаризму, але мали місце і цілком мирні, демократичні підходи, що дає змогу вказати на наявність визначальних конституційно-правових принципів. В юридичній науці побутує думка як вітчизняних, так і зарубіжних учених, що схильність до бікамеральної чи унікамеральної

структури зумовлюється конкретними історичними умовами, традиціями, а у реаліях сьогодення розвитком демократичних устоїв, прав і свобод людини й громадянина.

Відзначається, що на самих початках існування бікамерального парламенту, наприклад у Англії, принцип «роздільного представництва» слугував певним логічним обґрунтуванням потреби функціонального поділу влади. Феодальна бікамеральна система відображала станово-представницьку роздробленість середньовічного суспільства. Запровадження бікамералізму у Сполучених Штатах Америки дало можливість об'єднати як республіканство, так і федералізм й, таким чином, було сконструйовано і побудовано фундамент для дивергентної еволюції принципів і практики бікамералізму.

Сучасний бікамералізм є чинником і проявом моделі консенсусної демократії, що є затребуваною для плюралістичних за ознаками ідеології, релігії, мови, етнічного багатоманіття, суспільств. Він покликаний забезпечувати демократизм, ідею поділу влади, постаючи перед авторитаризмом.

Реалії ХХІ ст. дають підставу стверджувати, що бікамеральні парламенти успішно функціонують як у «нових», так і «старих» демократіях. Усебічне поширення теорії та практики бікамералізму слід визнати як одну з тенденцій сутності сучасного демократичного конституціоналізму.

У підрозділі 2.2 «Основні етапи становлення та розвитку бікамералізму в країнах Європи» досліджується становлення бікамералізму крізь призму історії держави і права, розвитку парламентів і парламентаризму, виділяється відповідна специфіка етапів й особливості розвитку вказаних демократичних інститутів.

Відзначається, що парламент та його інституціональна складова – бікамералізм – беруть свій початок ще з доісторичних започаткувань прямої демократії, що проявлялися у вигляді й формі різних родових зібрань племені, які обиралися за родовою ознакою

Перший етап - «протопредставницький» - охоплює період з Х – XII ст.ст. до нашої ери і по I-III століття нашої ери, бере свій початок ще в античних державах. На тому етапі починають у певних формах проявлятися ознаки парламентаризму і риси, подібні до парламентських.

Другий етап становлення двопалатних парламентів, - станово-представницький, можна окреслити часом з IX століття до XVIII століття став закономірним явищем на тлі еволюції феодальної державності тих часів.

Розвиток конституціоналізму, особливо з другої половини XVIII ст. зумовив виникнення нових змін у характері публічного представництва, відповідно, якісний склад бікамеральних парламентів у переважній більшості європейських країн тих часів змінюється. Станове представництво поступається, так званому, представництву інтересів або класів.

Поширення загального виборчого права, політизація суспільства, розвиток виборчих систем зумовили утвердження якісно нового типу бікамералізму – буржуазно-демократичного, що в багатьох державах поєднував історично успадковані традиційні елементи.

Радянський період на теренах колишнього СРСР та інших країн, так званого, «соціалістичного табору» характеризувався у багатьох з них перериванням традицій бікамералізму аж до 90-х років ХХ століття.

Кінець радянської епохи знаменував новий етап у розвитку бікамералізму – сучасний. Бікамералізм сьогодні є затребуваний не лише в країнах старої демократії, але й на пострадянському просторі. Поточний його етап характеризується уніфікацією статусу нижніх палат як органів загальнонародного представництва та переважно виборним характером формування верхніх палат із збереженням в окремих країнах традиційних форм призначення або обрання сенаторів.

У підрозділі 2.3 *«Ідея бікамералізму у політико-правовій і конституційній думці України»* розкриваються історичні традиції та зміст сучасних дискусій щодо ідеї бікамералізму.

Використання історико-понятійного методу, що концептуалізується у дослідженні, дало можливість довести, що традиційність бікамералізму на теренах України відображається у певних поняттях і практиках, які формують розуміння цієї інституції. Аргументовано, що історичний досвід парламентської практики у державах Європи і на теренах України вдосконалювався та впроваджувався протягом багатьох століть. Функціонування, основні ознаки європейських парламентів і їх бікамеральних механізмів та конструкцій у сучасних реаліях мають значну важливість для запозичення позитивного демократичного досвіду України, враховуючи історико-правові традиції українства, особливо під час упровадження конституційної реформи.

У порівняльно-правовому плані розглянуто моделі запровадження бікамерального парламенту, проекти яких започатковано в Україні. Реконструкція (умоглядна) радянської схеми мислення, використання широкого масиву наукових, публіцистичних, архівних, законодавчих джерел інформації зумовлює розглядати інститут бікамералізму через призму понять, категорій і уявлень, якими повинні керуватися у реаліях сьогодення люди європейського демократичного складу мислення і дій, а не рудиментами ідеологічних формул та схем мислення радянської доби чи рефлексами кримінально-олігархічних категорій. Двопалатність вигідна насамперед для українського народу. Саме двопалатний парламент зможе вирішити низку життєво важливих проблем, що існують нині у суспільстві, допоможе збалансувати інтереси громад у регіонах, встановити ефективну систему стримувань і противаг, значно вдосконалити якість законодавчих актів, узгодити і налагодити внутрішню діяльність представницького органу. Помітною перевагою виокремлюється й те, що у разі розпуску парламенту (у законодавчо визначених випадках, що потребує теж

удосконалення) даній процедурі підлягає тільки нижня палата, тоді як верхня буде продовжувати функціонування, тобто держава у часи певної нестабільності не залишиться без парламенту.

Таким чином, саме врахування всіх умов дозволить запровадити в Україні таку модель бікамералізму, яка буде відповідати інтересам народу, позитивно впливати на розвиток держави і максимально наблизить країну до стандартів демократії, що існують в ЄС.

Розділ 3 «Бікамералізм як конституційно-правовий принцип організації і діяльності двопалатних парламентів у зарубіжних країнах» складається з чотирьох підрозділів, у яких досліджено: порядок формування двопалатних парламентів у країнах Європи і на пострадянському просторі; функції і повноваження європейських бікамеральних парламентів; особливості організації роботи парламентів у країнах Європи; гарантії діяльності бікамеральних парламентів у європейських країнах.

Зміст бікамералізму як конституційно-правового принципу організації діяльності двопалатного парламенту найбільш повно розкривається у порядку організації і діяльності двопалатної структури парламентів.

Висвітленню цього питання присвячено підрозділ *3.1. «Порядок формування двопалатних парламентів у країнах Європи і пострадянського простору»*. Досліджено особливості порядку формування парламентів у Великій Британії, Франції, ФРН, Чехії, Словаччині, Румунії, Польщі, Італії, Словенії, також в країнах пострадянського простору - Білорусі, Казахстані, Росії, Таджикистані, Узбекистані.

Досвід європейських держав включає різні способи формування палат представницьких органів. Разом з тим конституційно-правова практика виробила принципи формування бікамеральних парламентів. Практично у всіх країнах світу формування нижніх палат відбувається подібно, як і формування однопалатних законодавчих органів, на засадах прямих виборів. Законодавчо закріплюється відповідна норма представництва, визначається загальна численність виборців і зазначена кількість осіб (депутатів), які будуть обиратись у палату парламенту. Цей підхід формування нижньої палати дає змогу забезпечувати загальну представницьку форму законодавчих органів влади.

Акцентовано, що у країнах з монархічною формою правління формування другої палати парламенту відбувається на основі поєднання традиційних засад (призначення) з виборчими. Таким чином відтворюється значення монархічного принципу і його "гнучкість", поєднуваність з демократичними інструментами влади.

Формування представницьких органів держав, які мають федеративний устрій, має свої особливості. У таких країнах представництво повинно рівноцінно відображати інтереси суб'єктів федерації. В деяких державах принцип рівного представництва всіх суб'єктів федерації у других палатах

перетворився у рівне представництво від адміністративно-територіальних регіонів.

У державах з парламентською формою правління, у разі дострокового розпуску парламенту у своїй більшості розпуску підлягають тільки нижні палати. Що стосується періодичного оновлення верхніх палат, то цей механізм є досить позитивним у Європі, він дає можливість забезпечення професійності і спадковості у роботі законодавчого органу. При цьому є відповідна специфіка як правового, так і політичного розвитку держави.

Відзначено сучасну тенденцію трансформації верхніх палат парламентів на «територіальну чи національно-територіальну палату», яка виражає інтереси національностей або інтереси регіонів.

Саме цим визначаються принципи формування переважної більшості верхніх палат законодавчих органів, які формуються шляхом прямих виборів (Бельгія, Іспанія, Італія, Польща, Румунія, Чехія, Швейцарія), а також тих, де запроваджена система непрямих виборів (Австрія, Нідерланди, Франція), змішаних виборів (Іспанія) відповідно і палат, члени яких призначаються (Німеччина, Росія). Слід також зауважити, що такий підхід має свою практику як у федераціях, зокрема Австрії, Бельгії, Німеччині, Росії, так і в унітарних державах – Італії, Польщі, Франції, Хорватії та ін.

Отже, шляхи формування двопалатних парламентів у державах Європи, види і характер представництва, виборчі системи, можуть бути доволі різними. Спостерігається доволі широкий спектр можливостей забезпечення прав на свободу політичного вибору, використання специфічних механізмів, які дають можливість конвертувати голоси виборців у парламентські місця.

Таким чином, дослідивши різні практики формування двопалатних парламентів у країнах Європи, можемо зазначити, що всі вони мають певну подібність, але у кожній країні прослідковуються свої специфічні властивості і характеристики, що залежать від ключових факторів – форми правління та форми державного (територіального) устрою.

У підрозділі 3.2. «Функції та повноваження європейських бікамеральних парламентів» наголошено, що конституційно-правова природа бікамералізму найяскравіше виявляється у змісті функцій та повноважень двопалатних парламентів.

Кожна функція як певний вид діяльності парламенту характеризується правовою визначеністю, цільовою спрямованістю, повторюваністю. Вона має свою сферу застосування і реалізується за допомогою відповідних методів та у відповідних формах.

Представницькі, законодавчі та контрольні функції притаманні будь-яким парламентам, але особливість бікамеральних парламентів у тому, що дані функції поширюються на обидві палати, що підкреслює різницю у їх політико-правовому призначенні.

Ступінь регламентації функцій парламентів також відрізняється від переліку лише основних повноважень до їх детальної юридичної фіксації. Наголошено, що головним критерієм розмежування монокамеральних та бікамеральних парламентів є не перелік даних функцій, а повноваження палат при їх реалізації.

У контексті функцій і компетенції двопалатних парламентів визначено таку тенденцію: за умови сильної верхньої палати, компетенція обох палат частково чи повністю співпадає і очевидним є те, що спеціальні повноваження верхньої палати є більш значними порівняно із нижньою. При «слабкій» верхній палаті, повноваження палат поділені, а нижня палата має свої переваги.

З цієї точки зору, бікамералізм гарантує більш якісне законодавство в державі саме завдяки подвоєнню законотворчого процесу і контролю. Звісно, у такому разі можливі суперечності між палатами при розробці законів й збільшення часу їх прийняття. Власне цю ознаку більшість науковців відносить до негативних сторін бікамералізму. Але сповільнення законодавчого процесу в часі може виступати і позитивним моментом, якщо дивитись на нього крізь призму підвищення якості законів та розширення представництва, а також мінімізацію внесення радикальних змін до законопроектів. Таким чином, бікамералізм сприяє покращенню якості законодавства, забезпеченню правової визначеності і верховенства права.

Якщо розглядати повноваження європейських бікамеральних парламентів через призму відмінностей компетенції палат парламентів, то можемо виділити організаційну функцію, змістом якої є сприяння ефективного впорядкування роботи парламенту. Крім того, бікамеральний парламент як елемент системи державної влади виконує стабілізуючу функцію.

Підрозділ 3.3 "Особливості організації роботи двопалатних парламентів у країнах Європи" присвячено дослідженню організаційних механізмів забезпечення функціонування палат бікамерального парламенту та спільного прийняття ними рішень.

Розглянуто організаційні парламентські інструменти, що використовуються у Австрії, Великій Британії, Іспанії, Італії, Росії, США, ФРН, Франції, Швейцарії.

Відзначено, що на організацію роботи парламентів впливають різні фактори: парламентські традиції, соціально-економічний і політичний розвиток кожної держави, місце парламенту в системі органів державної влади, його компетенція, форма та чисельність парламентаріїв. Практика функціонування парламентів різних країн дозволяє виявити певні закономірності у дотриманні процедурних правил в рамках монархічних і демократичних моделей.

Конструктивна співпраця палат парламентів в переважній більшості демократичних країн забезпечується спеціалізованими структурами (погоджувальні ради, спільні комітети), що є досить важливими і ефективними у своєму потенціалі. Вони є досить подібними у європейських парламентах за

своїми конструкціями і окремими механізмами та, разом з тим, відрізняються процедурними аспектами прийняття рішень, що дозволяє виділяти сильні (наприклад, у ФРН) або слабкі (у Франції) моделі.

У підрозділі 3.4. *“Гарантії діяльності бікамеральних парламентів у країнах Європи* констатовано, що ключовими, найважливішими гарантіями діяльності бікамеральних парламентів є визначені у основних законах їх правові засади. За загальним правилом конституції встановлюють саму бікамеральну систему, визначають найменування палат, загальний порядок їх формування, часто, місце засідань палат і їх чисельний склад, засади реалізації функцій парламенту і кожної палати, форми і методи їх діяльності, взаємодії з іншими органами державної влади. Таким чином, можна вести мову про конституційні гарантії діяльності бікамеральних парламентів.

Якщо брати до уваги функціональний аспект палат парламенту, найбільше значення гарантії виявляється крізь призму нормативних засад. Йдеться про регламенти діяльності палат парламенту. Як правило, кожна з палат самостійно затверджує власний регламент, про що досить часто вказується у конституціях. Регламент може прийматися і для спільної роботи палат – парламенту в цілому та може мати форму закону. Регламенти визначають умови і механізм положень конституції. У прийнятті палатами власних регламентів виявляється їх автономія. При цьому в багатьох країнах встановлюються вимоги щодо кількісного складу депутатів при прийнятті регламентів (проста або абсолютна більшість членів – у Австрії, Італії, Іспанії). Важливість нормативних засад діяльності палат парламенту підтверджується вимогами конституційного контролю щодо регламентів (Австрія, Франція, Німеччина). Таким чином забезпечується законність діяльності палат, їх взаємовідносин з іншими суб’єктами державної влади.

Не менш важливе значення для забезпечення діяльності палат парламентів має їх відносна фінансова самостійність. Адже за загальним правилом палати парламентів самі визначають свої бюджети (розробляють і приймають) та їх не може змінювати уряд. Належне організаційно-технічне забезпечення – ще один важливий елемент гарантії діяльності палат парламентів.

Розділ 4 «Бікамералізм як визначальний елемент системи стримувань і противаг» складається з трьох підрозділів, у яких досліджено: призначення двопалатних парламентів у системі стримувань і противаг за конституціями країн Європи; взаємодію двопалатного парламенту і глави держави в європейських монархіях і республіках; особливості взаємодії бікамерального парламенту з урядом в зарубіжних країнах.

У підрозділі 4.1. *«Призначення двопалатних парламентів у системі стримувань і противаг за конституціями країн Європи»* обґрунтовано положення, що бікамеральна система організації парламентської інституції є складовою механізму стримувань та противаг у системі державної влади. Вона,

окрім названої функції, виконує роль стабілізатора політичної структури країни, а також, свого роду, політичного арбітражу, представляє і захищає права територій. Двопалатний парламент є одним із основних чинників підвищення якості законотворчого процесу, реалізує верховенство права і демократичні цінності.

Аргументовано, що сучасний бікамералізм є одним з найбільш значущих інституційних механізмів забезпечення розподілу влади. Світова практика функціонування двопалатних парламентів свідчить, що основними ролями бікамерального парламенту є: створення механізмів стримувань і противаг у системі державної влади; забезпечення політичної стабільності; захист прав регіонів; політичний арбітраж; покращення якості законотворчого процесу; утвердження верховенства права та демократії.

Бікамеральні парламенти особливо ефективно забезпечують поділ влади, що особливо помітно в умовах дуалізму виконавчої влади, - нижня палата здійснює контрольні повноваження у відношенні уряду, а верхня палата – відносно глави держави; остання обставина, до речі, виключає і можливість розпуску верхньої палати президентом (монархом), а також обмежує його повноваження в частині призначення членів верхніх палат. Кожна палата формується і функціонує незалежно від іншої, терміни їх легіслатур, як правило, не збігаються; кожна палата має виключні предмети видання, закріплені за нею конституцією держави; палати самостійно приймають регламенти та формують структурні елементи палат.

Підрозділ 4.2. «Взаємодія двопалатного парламенту і глави держави у європейських монархіях і республіках» присвячений дослідженню форм взаємодії двопалатних парламентів і глави держави. Наголошено, що форми взаємодії глави держави і парламенту визначають ключову роль балансу стримувань і противаг політичної системи даної країни.

Відзначено, що залежно від форми правління та політичного режиму розподіляється і вага палат у впливі на позиції президента. В демократичних республіках парламент процедурно може привести до відставки президента (Польща, США), в авторитарних – ініціатори імпичменту в разі його невдачі відповідно до законів країни ще й будуть притягнені до відповідальності. А така ініціатива заздалегідь приречена на невдачу, бо процедурно майже нереальна (Казахстан, Білорусь). Вплив глави держави на дострокове припинення повноважень парламенту, як правило, процедурно забезпечений.

Ліберальна традиція передбачає розуміння бікамералізму як одного з найбільш значущих інституційних елементів механізму стримувань і противаг. Бікамеральні парламенти особливо ефективно забезпечують поділ влади, що особливо помітно в умовах дуалізму виконавчої влади, - нижня палата здійснює контрольні повноваження у відношенні уряду, а верхня палата – відносно глави держави; остання обставина, до речі, виключає і можливість розпуску верхньої палати президентом (монархом), а також обмежує його повноваження в частині

призначення членів верхніх палат. Кожна палата формується і функціонує незалежно від іншої, терміни їх легіслатур, як правило, не збігаються; кожна палата має виключні предмети видання, закріплені за нею конституцією держави; палати самостійно приймають регламенти та формують структурні елементи палат.

Для багатьох зарубіжних країн, які у своєму сучасному розвитку утверджують ідеї демократії та верховенства права, бікамералізм є засобом апробації відповідних ідей та може слугувати як інструмент подолання політичної кризи.

Для ефективного функціонування двопалатного парламенту та інституту президента принципово необхідне дотримання конституційних, законодавчих і регламентних процедур. А для двопалатних парламентів така вимога є основною, адже в іншому випадку відносини між двома палатами можуть стати джерелом інституційного конфлікту та дестабілізувати політичний процес.

У підрозділі 4.3. «Особливості взаємодії бікамерального парламенту і уряду в країнах Європи» під кутом зору реалізації парламентських функцій і повноважень палат досліджено форми і методи співпраці парламенту і уряду.

Система поділу влади є основним принципом сучасної демократії, що безпосередньо набуває свого вираження у бікамеральному парламенті. Таким чином сприяє забезпеченню демократії за допомогою взаємного контролю палат, що отримало своє загальне визначення не тільки у Європі, але і у цілому демократичному світі, як невід'ємна ознака розвиненої демократії і потужний імпульс до подальшого її розширення і розвитку.

Постійний пошук оптимальної форми взаємодії між парламентом і урядом, це, практично, одне із основних питань будь-якої конституції, адже питання організації державної влади вибудовується саме на взаємовідносинах і організації ефективної взаємодії між законодавчою і виконавчою владою.

Належна взаємодія і ефективна співпраця палат парламенту і уряду має особливо важливе значення у процесі висловлення вотуму довіри уряду під час його формування.

У цьому процесі можуть використовуватись такі форми взаємодії, як узгодженість позицій стосовно тієї чи іншої кандидатури, координація, зобов'язаність. Особливості форм взаємодії органів законодавчої і виконавчої влади у формуванні складу уряду полягає у питаннях правових форм взаємодії, використання принципів конституційності, рівноправності, узгодження взаємних інтересів обох гілок влади, принципи відмови від дій, що посягають на компетенцію інших державних органів і структур, запобігання конфліктам між гілками влади і можливість їх розв'язання у разі виникнення. В президентських республіках використовується в основному позапарламентський спосіб щодо формування уряду.

У парламентських і змішаних республіках у зазначеному процесі, в переважній більшості, беруть участь нижні палати парламентів.

Відзначено, що самостійність парламенту у президентських республіках є більш значною ніж у парламентських, уряди посідають чільне місце і відіграють досить значну роль як в управлінні, так і у процесі законотворчості.

У межах зазначених поглядів можемо констатувати складність багатоелементних механізмів взаємодії парламенту з органами виконавчої влади і урядом, що демонструють різносторонність і багатогранність зв'язків у своїй взаємодії. Практично до виконавчої влади може переходити і функція розробки законів, і значна частина власне нормотворчих функцій в частині делегованого законодавства.

Зважаючи на вищезазначене, можемо констатувати, що сьогодні існує показова тенденція, яка полягає в тому, що у своїй практиці парламенти, втрачають *de facto* законотворчі функції. У своїй практичній складовій вони досить часто відіграють все більшу роль органів контролю за діяльністю виконавчої влади, і відповідно як громадянської трибуни, головним призначенням якої є публічне обговорення найбільш актуальних проблем суспільства. Як необхідний зворотній зв'язок з виборцями (громадянами країни) вищі законодавчі органи продовжують виконувати представницькі функції, забезпечуючи основний постулат демократичності, його організаційної функції.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити теоретичні узагальнення і запропонувати нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в обґрунтуванні теорії бікамералізму.

Найважливіші висновки за результатами дослідження полягають у наступному:

1. У найбільш загальному, формальному розумінні бікамералізм є поняттям, що вказує на характеристику двопалатної структури законодавчого органу держави – парламенту. Ключовим для розуміння змісту поняття бікамералізму є особливе положення парламенту в системі органів державної влади, що зумовлено його соціальною та політико-правовою природою як органу народного представництва.

Визначальна характеристика парламенту як органу народного (загальнонародного) представництва абсолютно притаманна і парламенту з складною (двопалатною) структурою. Разом з тим, представницька природа двопалатного парламенту є більш широкою і диференційованою. В ній має місце поєднання представництва загальнонародного, уособленого в нижніх палатах та інших видів публічного представництва, уособленого в верхніх палатах, що репрезентують публічних інтереси певних спільнот, територіальних публічних колективів, груп, станів чи професійних організацій та в окремих країнах, інтереси самої держави як корпорації (колишні президенти, окремі авторитетні громадяни - публічні діячі).

2. Публічне представництво у двопалатних парламентах має складну природу: окрім загальнонародного, соціально-політичне представництво забезпечується залежно від порядку формування верхніх палат, що складається історично (традиційно) та/або зумовлено потребами його оптимізації. Таким чином, бікамералізм забезпечує баланс соціальних, територіальних та інституційних складових політичної організації – держави. Ця ключова функціональна роль бікамералізму і визначає його сутність і соціальне призначення.

3. Бікамералізм – це конституційно визначена, структурно інтегрована система публічного представництва, уособлена в двопалатному законодавчому органі держави - парламенті. Як характеристика двопалатної структури парламенту змістовно бікамералізм виражається у поєднанні різних видів та рівнів публічного представництва та забезпеченні балансу публічних інтересів в державі.

4. Базовим теоретичним постулатом ідеї бікамералізму є принцип народного суверенітету. Методологія дослідження бікамералізму має враховувати безпосередній його зв'язок з парламентаризмом, ідеями народного (публічного) представництва. При цьому важливо брати до уваги характер співвідношення між поняттями «парламент» і «парламентаризм», що не передбачає їх тотожності, але завжди вказує на характер зв'язку між відповідними явищами.

5. Характеризуючи основні етапи становлення та розвитку бікамералізму в європейських країнах необхідно брати до уваги історію держави і права відповідних країн та особливості розвитку парламентаризму в них.

«Протопредставницький» етап парламентаризму охоплює період з X – XII ст.ст. до нашої ери і по I-III століття нашої ери. Він бере свій початок ще в античних державах. На тому етапі починають у певних формах проявлятися ознаки парламентаризму і риси, подібні до парламентських.

Станово-представницький етап можна окреслити часом з IX століття до XVIII століття. Він став закономірним явищем на тлі еволюції феодальної державності тих часів. Розвиток конституціоналізму, особливо з другої половини XVIII ст. зумовив виникнення змін у характері публічного представництва, відповідно, якісний склад бікамеральних парламентів у переважній більшості європейських країн тих часів змінюється. Станове представництво поступається, так званому, представництву інтересів або класів.

Поширення загального виборчого права, політизація суспільства, розвиток виборчих систем зумовили утворення якісно нового типу бікамералізму – буржуазно-демократичного, що в багатьох державах поєднував історично успадковані традиційні елементи. Радянський період на теренах колишнього СРСР та інших країн, так званого, «соціалістичного табору»

характеризувався у багатьох з них перериванням традицій бікамералізму до 90-х років ХХ століття. Кінець радянської епохи знаменував новий етап у розвитку бікамералізму – сучасний.

Бікамералізм сьогодні є затребуваний не лише в країнах старої демократії, але й на пострадянському просторі. Поточний його етап характеризується уніфікацією статусу нижніх палат як органів загальнонародного представництва та переважно виборним характером формування верхніх палат із збереженням в окремих країнах традиційних форм заміщення сенаторів (призначення або «за власним правом»).

6. В історичному плані бікамералізм постав чинником і засобом утвердження конституціоналізму. Він по самій своїй ідеї сприяє узгодженню між теоретичними принципами народного суверенітету і народного представництва. Бікамералізм примирює суперечності між конституційними принципами народного суверенітету, поділу влади і верховенства права та відтворює взаємозв'язок між народним суверенітетом і суверенітетом держави. Саме тому, очевидно, бікамералізм на етапі свого утвердження був родовою ознакою парламенту. А нині він затребуваний як чинник забезпечення єдності держави, укріплення взаємозв'язку інституту держави і громадянського суспільства.

7. Створення парламенту з двопалатною структурою в кожній окремій країні зумовлювалося відповідними історичними етапами та політичними і прагматичними підходами у модифікаціях, відбиваючи й відображаючи боротьбу за владу та динамічний історико-правовий процес розширення представництва різновекторних інтересів. Історично бікамеральна організація парламентів знала окремі випадки відмови від другої палати. У більшості випадків це були часи диктатури, авторитаризму, але мали місце і цілком мирні, демократичні рішення, що дає змогу вказати на реалізацію визначальних конституційних принципів. Втім схильність до бікамеральної чи унікамеральної структури зумовлюється конкретними історичними умовами, традиціями, а у реаліях сьогодення розвитком демократичних устоїв, прав і свобод людини й громадянина.

8. Розбудова в Україні демократичної і правової держави безпосередньо пов'язана з перспективами запровадження конституційно-правового режиму бікамералізму. Історико-правові традиції та практики бікамеральної організації парламентів європейських країн свідчать про невід'ємність складової правової традиції українства і її закономірність розвитку як правового явища, якому притаманні такі ознаки, як характерність тяжіння нації до самоідентифікації, стійкість, повторюваність, наступність, ментальність, закономірність розвитку.

Запровадження двопалатної організації парламенту в Україні дасть можливість не тільки вдосконалити функціонування законодавчого органу, але й змінити механізм всієї державної влади, збалансувати політичні сили в

парламенті, що, в свою чергу, гармонізує політичні інтереси в суспільстві, вирішить проблеми представництва регіонів на загальнодержавному рівні з метою подолання розколу суспільства, обмежити парламентський «абсолютизм» та бізнес-лобізм. Обидві палати парламенту будуть представляти різноманітні соціальні інтереси і, разом з іншими механізмами стримувань та противаг, гарантувати баланс представництва всього суспільства й становити основу демократії.

Ціннісним і одним із позитивних аргументів на користь бікамералізму як принципу розвитку парламентаризму, є можливість представництва інтересів регіонів для розв'язання місцевих проблем. Україні потрібна комплексна адміністративна реформа, ключовими чинниками якої повинні бути децентралізація, розподіл повноважень між центральною владою і регіонами, зменшення кількості адміністративно-територіальних одиниць на основі їх ефективної, фінансово обґрунтованої доцільності функціонування.

9. Досвід бікамеральної структури парламенту в європейських країнах засвідчує, що зміна структури парламенту не є проблемою історичної традиції чи теоретичного надбання, а безпосередньо практичного вибору держави та її народу – потреби забезпечення балансу інтересів у суспільстві та повноважень органів влади у державному механізмі. Європейський бікамералізм і демократія мають спільну ціль і призначення, максимальне забезпечення політичної участі народного представництва і правління на основі закону та гарантування прав людини.

10. У сучасній конституційно-правовій науці мають місце різні підходи і розуміння ролі і місця бікамеральних парламентів в системі органів державної влади, але основоположний принцип конституційних засад парламентської діяльності має визначатися, перш за все, законодавчими і представницькими функціями. Дані функції конституують специфіку положення і основу бікамерального парламенту як представницького і законодавчого органу.

11. Європейська сучасність демонструє поширеність бікамеральних систем парламенту не лише у федеративних, але і в унітарних країнах. Бікамеральні парламенти успішно діють в таких унітарних державах як Велика Британія, Ірландія, Італія, Іспанія, Нідерланди, Польща, Франція, Чехія та ін. Двопалатні законодавчі інституції засвідчують свою ефективність з врахуванням можливості розширення представництва субнаціональних органів влади, при цьому більшість з них обирається за територіальним принципом. Подібна практика має на меті врівноваження централістських тенденцій однопалатних законодавчих органів.

12. Залежність між структурою парламенту і формою територіального устрою в сучасних зарубіжних країнах має такий зміст: типовість двопалатної структури парламенту для федеративних держав існує, але її не можна назвати абсолютною. Разом з тим, саме подвійна структура парламенту створює

гарантії конституційної єдності політичної і територіальної множинності, що властива складній державі.

13. Європейські бікамеральні парламенти у своїй практичній площині демонструють стабільність політичної системи держави, ілюструючи потенціал партійного будівництва, збалансованих відносин у системі «президент-парламент-уряд», «влада-опозиція», демократичної організації державної влади. Сама система політичного управління є досить прозорою і стабільною, що, безперечно, відображається на розвитку суспільства, забезпеченні його інтересів, інституційному його зміцненні. При цьому, політичні партії у розвиненому європейському демократичному суспільстві демонструють не приватні групи інтересів, а реальні інтереси різних соціальних груп. Тому змагальні процеси за володіння державною владою між політичними партіями є не що інше, як демократичний процес волевиявлення пріоритетних інтересів суспільства, його домінуючих потреб і прагнень.

14. Формування двопалатних парламентів, а точніше других палат, у сучасних зарубіжних країнах, як і в минулому, відбувається за моделями, що включають (поєднують) спадкові, адміністративні (призначення) і виборні способи. В минулому такі способи відображали періоди у розвитку європейської державності: феодално-аристократичний, абсолютної монархії і демократичний. А нині це поєднання політичних традицій із вимогами демократичної державності, що в жодному разі не ставить під сумнів представницький характер відповідних установ. Разом з тим, вибори (прямі і непрямі) є превалюючим способом формування верхніх палат парламенту у сучасних європейських країнах. Незалежно від виборчої бази - територіальні публічні колективи, професійні групи чи ін., - ці осередки однаково є складовими політичної спільноти – народу та громадянського суспільства, і мають право на представництво своїх інтересів в масштабах держави.

15. Загальноєвропейські політико-правові тенденції демонструють розвиток другої палати у сторону її трансформації у національно-територіальну палату, що відображає інтереси територіальних спільнот (публічних колективів). Практична сторона даного питання засвідчує, що обрані прямим голосуванням верхні палати є сильними і наділені реально владою та мають у своєму розпорядженні важелі впливу на прийняття відповідних рішень, й навпаки, чим складнішою є система обрання сенаторів, то тим далі вони можуть бути від соціуму. Бікамеральна структура парламенту у європейських країнах служить зміцненню системи державної влади. Це надійний інститут подальшої демократизації даної системи державної влади. Бікамеральність доцільна і ефективна, якщо верхня і нижня палати мають різні функціональні засади, а їхня практична діяльність базується на неоднакових принципах. Немає необхідності у верхній палаті, якщо вона має такі ж функції, як і нижня. Склад верхніх палат орієнтується на представництво різних соціальних верств і груп

інтересів, як складових загальнонародного представництва, що є важливим для кожного конкретного суспільства і демократичної держави.

16. Бікамералізм став опорою для зміцнення системи державного будівництва у демократичному напрямі на пострадянському просторі. Серед шести пострадянських країн, які впроваджували двопалатну парламентську практику, тільки Росія є федерацією. Натомість Білорусія, Казахстан, Киргизстан, Таджикистан і Узбекистан є унітарними державами. Це дає підстави для висновку, що бікамеральна структура парламенту має властивості одного із вирішальних факторів зміцнення державної влади.

17. Бікамеральна система організації парламентської інституції є складовою механізму стримувань та противаг у системі державної влади демократичних європейських країн. Вона, окрім названої функції, виконує роль стабілізатора політичної структури країни, а також, свого роду, політичного арбітражу, представляє і захищає права територій. Двопалатний парламент є одним із основних чинників підвищення якості законотворчого процесу, реалізує верховенство права і демократичні цінності.

18. Конституційно-правова природа бікамералізму найяскравіше виявляється у змісті функцій та повноважень двопалатних парламентів. Загальною характерною їх особливістю є притаманність першим (нижнім) палатам всіх основних парламентських функцій. Другі (верхні) палати парламентів (на винятком егалітарних) беруть участь у реалізації парламентських функцій, головним чином, законодавчої, номінаційної. Як правило, контрольна функція є прерогативою нижньої палати. Це підтверджує пріоритет загальнонародного представництва, уособленого в перших палатах парламенту.

У реалізації законодавчих повноважень бікамеральних парламентів, можна прослідкувати таку закономірність: обсяг повноважень верхніх палат у законодавчій сфері більший у тих парламентах, де палати наділені рівними повноваженнями. Права верхніх палат частіше обмежуються у фінансових питаннях та конституційних змінах. При цьому для прийняття рішень по найважливішим питанням, як наприклад, перегляд конституції, двопалатний парламент, як правило, діє як цілісний інститут.

19. Сучасний бікамералізм є одним з найбільш значущих інституційних механізмів забезпечення розподілу влади. Світова практика функціонування двопалатних парламентів свідчить, що основними ролями бікамерального парламенту є: створення механізмів стримувань і противаг у системі державної влади; забезпечення політичної стабільності; захист прав регіонів; політичний арбітраж; покращення якості законотворчого процесу; утвердження верховенства права та демократії.

Бікамеральна система організації парламентської інституції є складовою механізму стримувань та противаг у системі державної влади. Вона, окрім названої функції, виконує роль стабілізатора політичної структури країни, а

також, свого роду, політичного арбітражу, представляє і захищає права територій. Діяльність двопалатного парламенту є надійним базисом для підвищення якості законотворчого процесу, реалізації верховенства права і забезпечення демократичних цінностей.

20. Європейський досвід побудови правових взаємовідносин та особливості взаємодії бікамерального парламенту і уряду є цікавим для України у багатьох аспектах. Пошук оптимальної форми взаємодії між ними – це, практично, одне із основних питань будь-якої конституції, адже питання організації державної влади вибудовується саме на взаємовідносинах і організації ефективної взаємодії між законодавчою та виконавчою владою. Практично взаємодія цих державно-правових інститутів розпочинається в рамках процедур формування уряду, схвалення кандидатури прем'єр-міністра, надання вотуму довіри, висловлення недовіри уряду або окремим його членам, схвалення програми діяльності уряду, реалізації поточних контрольних функцій парламенту, законопроектних ініціатив уряду, що відіграють інструментальну роль. Дані підходи у практичній площині мають свої відмінності у різних країнах Європи і світу, зважаючи на певні історико-правові традиції і особливості форм правління, що знаходять своє відображення і закріплення у конституціях та законодавчих актах. Разом з тим, за загальним правилом, політична відповідальність уряду реалізується перед нижньою палатою, що також підтверджує пріоритет загальнонародного (загальнодержавного) представництва.

21. Сучасний бікамералізм є чинником і проявом моделі консенсусної демократії, що є затребуваною для плюралістичних за ознаками ідеології, релігії, мови, етнічного багатоманіття суспільств. Він покликаний забезпечувати демократизм, ідею поділу влади, постаючи перед авторитаризмом. Реалії ХХІ ст. дають підставу стверджувати, що бікамеральні парламенти успішно функціонують як у «нових», так і «старих» демократіях. Усебічне поширення теорії та практики бікамералізму слід визнати як одну з тенденцій розвитку парламентаризму і утвердження конституціоналізму.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ВИСВІТЛЕНО ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Монографія:

1. Француз-Яковець Т.А. Конституційні основи бікамералізму в сучасних державах Європи: порівняльний аспект. Монографія. К., 2018. 818с.

Публікації у вітчизняних фахових виданнях:

2. Француз-Яковець Т.А. Ідея бікамералізму в Україні: мотиви, рушії, історичні аспекти. *Правничий вісник Університету «Крок»*. К., 2010. Вип. 6. Т.1. 136 с. С. 31– 34.

3. Француз-Яковець Т.А. Парламент Великобританії в системі поділу влади. *Наковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Львів. ЛьВДУВС. 2011. Вип.3. 576 с. С. 69– 75.

4. Француз-Яковець Т.А. Особливості здійснення бюджетно-фінансових повноважень сучасними парламентами. *Митна справа. Науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності*. 2011. №3 (75). Ч. 2. 394 с. С. 288– 292.

5. Француз-Яковець Т.А. Двопалатний парламент і глава держави в зарубіжних практиках. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. №2. С.5– 14.

6. Француз-Яковець Т.А. Особливості взаємодії двопалатного парламенту з органами виконавчої влади в практиці сучасних демократичних держав. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 7. С. 27– 33.

7. Француз-Яковець Т.А. Контрольні повноваження двопалатних парламентів сучасних демократичних держав. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. № 4. С. 20– 26.

8. Француз-Яковець Т.А. Передумови і основні фактори формування і утвердження бікамералізму у практиці парламентів держав Європи. *Правничий вісник Університету «Крок»*. К., 2011. Вип. 8. 151с. С. 29– 35.

9. Француз-Яковець Т.А. Парламентський імунітет членів верхніх палат сучасних парламентів. *Митна справа. Науково-аналітичний журнал з питань митної справи та зовнішньоекономічної діяльності*. – 2011. № 6. Ч. 2. С. 648– 653.

10. Француз-Яковець Т.А. Взаємодія палат бікамерального парламенту у законодавчому процесі: досвід Російської Федерації. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. праць. Вип.62. Одеса, 2011. 756 с. С.20– 28.

11. Француз-Яковець Т.А. Бікамеральний парламент як гарант якості законодавства та стабільності державної влади. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. Вип. 4. Львів: ЛьВДУВС. 2011. 556 с., С. 67– 75.

12. Француз-Яковець Т.А. Здійснення законодавчих повноважень європейськими двопалатними парламентами. *Держава і право*: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип.53. К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. С. 164– 170.

13. Француз-Яковець Т.А. Особливості формування палат двопалатних парламентів європейських держав. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*: наук. зб. Серія: Право та державне управління 2(2). 2011. С. 46– 51.

14. Француз-Яковець Т.А. Бікамеральний парламент: правова природа і юридичний статус. *Вісник Академії правових наук України*. Х.: Право. 2011. № 4 (67). 296 с. С. 214– 221.

15. Француз-Яковець Т.А. Передумови формування двопалатної структури парламенту в європейських унітарних державах. *Право і суспільство*. Науковий журнал. 2012. №1. С. 89– 93.
16. Француз-Яковець Т.А. Двопалатний парламент ФРН: досвід взаємодії палат у сфері сумісної компетенції. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. №6 (128). С. 44– 50.
17. Француз-Яковець Т.А. Парламентські процедури двопалатних парламентів та джерела їх правового регулювання. *Прикарпатський юридичний вісник: зб. наук. праць*. Івано-Франківськ. 2012. Вип. 2. С. 57– 66.
18. Француз-Яковець Т.А. Основні питання організації діяльності двопалатних парламентів Європи. *Бюлетень Міністерства юстиції*. 2012. №10. С. 32– 38.
19. Француз-Яковець Т.А. Межі впливу верхніх палат парламентів на законодавчий процес. *Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права*. 2012. №4 (44). С. 65– 70.
20. Француз-Яковець Т.А. Основні питання організації діяльності двопалатних парламентів Європи. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: зб. наук. праць*. 2012. № 2 (59). С. 96– 103.
21. Француз-Яковець Т.А. Європейська практика бікамералізму в поглядах президентів України, алгоритми інституційних балансів. *Правничий вісник Університету «Крок»*. Вип. 13. К. 2012. С. 40– 47.
22. Француз-Яковець Т.А. Джерела правового регулювання парламентських процедур європейських бікамеральних парламентів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. Науково-теоретичний журнал. Вип. №2 (59). Луганськ, 2012. С. 40– 48.
23. Француз-Яковець Т.А. Бікамералізм та система стримувань та противаг за конституціями європейських держав. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. №8 (142). С. 32– 38.
24. Француз-Яковець Т.А. Парламент Польської республіки як приклад ефективного функціонування бікамеральної системи в умовах унітарної держави. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Вип.17. К., 2013. 260 с. С. 41– 45.
25. Француз-Яковець Т.А. Демократія, парламенти та бікамералізм. *Прикарпатський юридичний вісник: зб.наук. праць*. Івано-Франківськ. Вип. 1 (4). 2014. С. 66– 75.
26. Француз-Яковець Т.А. Створення бікамерального парламенту як основи на шляху виходу із політичної кризи. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Вип.18. К., 2014. С. 64– 68.
27. Француз-Яковець Т.А. Фактори, що впливають на формування двопалатної структури парламенту в європейських унітарних державах і

перспективи введення двопалатного парламенту в Україні. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Вип. 20. К., 2014. 274 с. С. 84–94.

28. Француз-Яковець Т.А. Бікамералізм: поняття, сутність, ключові ознаки. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Вип.19. К., 2014. 180 с. С. 28–33.

29. Француз-Яковець Т.А. Теорія та практика утвердження бікамералізму в країнах Європейського Союзу. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Вип.22. К. 2016. 218с. С. 55–60.

30. Француз-Яковець Т.А. Чому Україна не Швейцарія? Або роль демократії, парламенту та громадянського суспільства у житті держави. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. №2 (11). С. 34–38.

31. Француз-Яковець Т.А. Втілення двопалатної моделі організації законодавчого органу влади на теренах пострадянського простору. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Вип.23. К. 2016. 218с. С. 44–49.

32. Француз-Яковець Т.А. Окремі аспекти взаємодії законодавчої і виконавчої гілок влади: досвід Французької республіки. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. К. 2017. Вип.27. С. 52–58.

33. Француз-Яковець Т.А. Окремі аспекти еволюції бікамералізму. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. К., 2017. Вип. 28. С. 32–40.

34. Француз-Яковець Т.А. Окремі аспекти історико-правового осмислення традиції парламентаризму, його бікамеральних інститутів на етапі Середньовіччя. Еволюція власного і запозиченого досвіду у сфері державотворення і правотворення в Україні. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. К., 2017. Вип. 29. С. 43–53.

35. Француз-Яковець Т.А. Бікамералізм як основа демократії. *Правничий вісник університету «КРОК»*. К., 2018. Вип. 31. С. 49–55.

36. Француз-Яковець Т.А. Парламентаризм в Україні: традиції та виклики сучасності. *Наше право*. 2019. № 2. С. 5–10.

37. Француз-Яковець Т.А. Тенденції розвитку парламентаризму в контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Правничий вісник університету «КРОК»*. К., 2019. Вип. 35. С. 5–12.

Публікації у іноземних фахових виданнях:

38. Француз-Яковець Т.А. Перспективы введения конституционно-правового режима бикамерализма в Украине. *Право и государство. Теория и практика*. 2012. №4 (88) Федеральный научный юридический ежемесячный журнал РФ. С.29–33.

39. Француз-Яковець Т.А. Учреждение двухпалатной структуры парламента в Украине: необходимые условия и возможные последствия. *Вестник Полоцкого государственного университета: экономические и юридические науки*. 2012. № 5. С. 141–144.

40. Француз-Яковец Т.А. Бикамеральный парламент Белорусии через призму украинских реалий. *Научно-практический журнал Право.by. Национальный центр правовой информации Республики Беларусь*. 2012. № 3 (17) С. 175– 180.

41. Француз-Яковец Т.А. Особенности правовой институционализации деятельности двухпалатных парламентов. *Вестник Полоцкого государственного университета*. 2012. № 13 С. 132– 136.

42. Tetiana Frantsuz_Yakovets. Democratic legislative Process in the European Bicameral Parliamentary Systems. *Ius et Administratio. Zeszyt specjalny 4 Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego*. Rzeszow, 2014 P.55– 63

43. Француз-Яковец Т.А. Некоторые особенности взаимодействия палат бикамеральных парламентов и органов исполнительной власти в законодательном процессе: практика современных Европейских демократий. *Вестник Полоцкого государственного университета*. Серия Д. «Экономические и юридические науки». 2015. № 6. С.108– 112.

44. Tetiana Frantsuz_Yakovets. The main Causes of Bicameralism. *International Scientific Journal Diplomacy and law*. 2018. №1 (4) Georgia, Tbilisi. P. 218– 226.

45. Tetiana Frantsuz-Yakovets. Bicameralism as the basis for the development of democracy in the state. *European journal of Humanities and Social Sciences. Scientific journal*. 2018. № 5.Vienna. P. 91– 96.

Публікації у співавторстві:

45. Француз-Яковець Т.А., Шеляженко Ю.В. Теоретико-правове значення особистої автономії суб'єкта права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. Вип. 3 (12). С. 31– 35.

46. Француз-Яковець Т.А., Шеляженко Ю.В. Роль реформації в утвердженні міжнародно-правового ідеалу особистої автономії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Київ, 2017. № 130. С. 111- 121.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертаційного дослідження:

47. Француз-Яковець Т.А. Повноваження палат бікамеральних парламентів у сфері бюджетно-фінансової політики. *Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 15– 16 квітня 2011р.)*. Ч. 2. Івано-Франківськ: «Типовіт», 2011. 206 с. С.153– 155.

48. Француз-Яковец Т.А. Бикамеральные парламенты современных унитарных государств Европы. *Концептуальные основы развития национальных правовых систем в контексте процессов глобализации и региональной интеграции: постсоветский опыт и перспективы устойчивого*

развития: материалы Междунар. наук.-практ. конф., (Минск, 7– 8 окт. 2011 г.) (редкол.: С.А.Балашенко). Минск: Изд.центр БГУ, 2011. 447 с. С. 134-138.

49. Француз-Яковец Т.А. Зарубежный бикамерализм и современный парламентаризм в Украине. *Современные тенденции развития юридической науки, правового образования и воспитания*: материалы Международной научно-практической конференции, посвященной 200-летию юридического образования на Полоцкой земле (Новополоцк, 18– 19 мая 2012 г.). 2012. Т. 1. С. 148– 151.

50. Француз-Яковец Т.А. Реалізація права законодавчої ініціативи верхніми палатами парламентів Німеччини та Австрії. *Вплив юридичної науки на розвиток міжнародного та національного законодавства*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 12– 13 квітня 2012 р.). 2012. Т. 1. 108 с. С.71– 74.

51. Француз-Яковец Т.А. Бікамеральні парламенти як ефективний механізм боротьби з корупцією. *Протидія корупції: європейський досвід та українські реалії*: тези міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 20– 21 квітня 2012 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 148– 152.

52. Француз-Яковец Т.А. Особливості юридичного оформлення парламентських процедур сучасних бікамеральних парламентів. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми*: матеріали першої міжрегіональної науково-практичної конференції на базі Івано-Франківського факультету Національного університету» Одеська юридична академія». (м. Івано-Франківськ, 4– 5 травня 2012 р.). Івано-Франківськ, 2012. С. 45– 48.

53. Француз-Яковец Т.А. Верхние палаты парламентов в современном мире. *Международное право и законодательство Российской Федерации*: материалы III Международной научно-практической конференции (г. Москва, 15– 16 июня 2012 г.). М.: Московский центр правовых исследований, 2012. 128 с. С. 27– 30.

54. Француз-Яковец Т.А. Сравнительные особенности влияния верхних палат парламентов на качество законодательного процесса. *Современное общество, глобализация и право*: материалы международной конференции (Санкт-Петербург, 21– 22 октября 2012 г.). Санкт-Петербург: Фонд развития юридической науки. 2012. С. 127– 132.

55. Француз-Яковец Т.А. Теоретико-методологические основы бикамеральных парламентов, их роль и место в демократических государствах. *Universitas Europaea: spre o societate a cunoașterii prin globalizare și europenizare. Știința uridică universitară în contextul promovării valorilor europene*: Conferința științifică teoretico-practică internațională, Free International University of Moldova, 15– 16 octombrie 2012. - С. 249– 258. Universitas Europaea: *До суспільства знання через глобалізацію і європеїзацію*: міжнародна науково-практична конференція «Університетська юридична наука в контексті

просування європейських цінностей» (Кишинів, 15– 16 жовтня 2012). Кишинів. 2012. С. 249– 258.

56. Француз-Яковець Т.А. Функціональні аспекти європейського бікамералізму: здійснення законодавчої діяльності. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми*: збірник матеріалів другої Всеукраїнської науково-практичної конференції. (Івано-Франківськ, 24– 25 травня 2013р.). Івано-Франківськ., 2013. 182 с. С. 51– 55.

57. Француз-Яковець Т.А. Якісна правотворчість як одна із передумов забезпечення демократичного розвитку прав та свобод людини в контексті особливостей функціонування бікамеральних парламентів. *Права людини в Україні в сучасних умовах: пошук нових механізмів утвердження та забезпечення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 10 грудня, 2014р.). К. 2014. 291с. С. 214– 218.

58. Француз-Яковець Т.А. Особливості бікамеральної системи Польської республіки. *Еволюція наукової думки в контексті європейського вибору України*: матеріали науково-практичної конференції молодих вчених. Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». 21 жовтня 2015р., Київ. С.141-145.

59. Француз-Яковець Т.А. Особливості методології дослідження проблем конституційної теорії і практики бікамералізму. *Права людини – сучасні тенденції у контексті розвитку держави, права та економіки*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 04 грудня 2015 р.). Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «Крок». К. 2016. 419 с. С. 131– 136.

60. Француз-Яковець Т.А. Функціональні особливості реалізації бікамеральної системи Швейцарії: приклад ефективної взаємодії парламенту та громадянського суспільства в процесі здійснення законодавчих функцій. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми*: збірник матеріалів п'ятої Всеукраїнської науково-практичної конференції. (Івано-Франківськ, 15 квітня 2016р.). Івано-Франківськ., 2016. 220 с. С. 63– 68.

61. Француз-Яковець Т.А. Основні етапи становлення та розвитку бікамералізму в ЄС. *Актуальні наукові дослідження сучасної юридичної науки: теорія та практика*. Збірник матеріалів III Науково-практичної конференції. Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». 2016. 308 с. С. 99– 102.

62. Француз-Яковець Т.А. Особливості еволюції та функціонування бікамералізму в пострадянських країнах. *Ідея людиноцентризму в сучасному конституціоналізмі*: Матеріали міжнародного науково-практичного круглого столу (Київ, 17 червня 2016 р.). Вищий навчальний заклад «Університет економіки і права «КРОК», 2016. С. 145– 149.

63. Француз-Яковець Т.А. Забезпечення прав людини в Україні в контексті застосування рішень Європейського суду з прав людини.

Застосування рішень Європейського Суду з прав людини у практиці вітчизняних судів: Матеріали всеукраїнського науково-практичного круглого столу (м. Івано-Франківськ, 9 грудня 2016 р.). Івано-Франківськ. 2016. С. 173–178.

64. Француз-Яковець Т.А. Особливості реалізації законодавчої функції парламентом Польської республіки. *Правова система України: сучасний стан та актуальній проблеми*: матеріали шостої Всеукраїнської науково-практичної конференції 25 травня 2018 року. С. 53–57.

65. Француз-Яковець Т.А. Окремі аспекти методології дослідження проблем конституційної теорії і практики бікамералізму. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019р.). Одеса: Гельветика, 2019. Т.1, 722 с., С.330–333.

66. Француз-Яковець Т.А. Особливості зародження та сучасні проблеми функціонування парламентаризму в Україні. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми*: матеріали сьомої Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 6–7 червня 2019 р.). Івано-Франківськ. 2019. 186 с. С. 26–30.

АНОТАЦІЯ

Француз-Яковець Т.А. Конституційно-правові засади бікамералізму в сучасних європейських країнах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Інститут законодавства Верховної Ради України, Київ, 2020.

Дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням конституційно-правових засад бікамералізму в сучасних європейських країнах. В роботі розкривається зміст бікамералізму як предмета дослідження сучасної конституційно-правової науки, генезис бікамералізму в сучасних країнах Європи і світу, бікамералізм як принцип організації та діяльності двопалатних парламентів, бікамералізм як елемент системи стримувань і противаг.

У дисертації аналізується бікамералізм з точки зору ідеї та конституційного принципу, інституту, об'єкта конституційно-правових досліджень, запропоновано методологію дослідження феномену бікамералізму.

Аргументовано, що публічне представництво у двопалатних парламентах має складну природу: окрім загальнонародного, соціально-політичне представництво забезпечується залежно від порядку формування верхніх палат, що складається історично (традиційно) та/або зумовлено потребами його оптимізації. Таким чином, бікамералізм забезпечує баланс соціальних, територіальних та інституційних складових політичної організації держави. Ця ключова функціональна роль бікамералізму і визначає його сутність та соціальне призначення. В дослідженні запропоновано поняття бікамералізму як конституційно визначеної, структурно інтегрованої системи публічного

представництва, уособленої в двопалатному законодавчому органі держави - парламенті.

У дисертації розкриваються політико-правові передумови і основні фактори утвердження бікамералізму, а також основні етапи становлення та розвитку бікамералізму в країнах Європи.

Окремо дослідницьку увагу приділено розвитку ідеї бікамералізму в політико-правовій та конституційній думці України. Акцентовано, що розбудова в Україні демократичної і правової держави безпосередньо пов'язана з перспективами запровадження конституційно-правового режиму бікамералізму.

Історико-правові традиції та практики бікамеральної організації парламентів європейських країн свідчать, що невід'ємною складовою є правові традиції українства і закономірність їх розвитку як правового явища, якому притаманні такі ознаки, як: характерність тяжіння нації до самоідентифікації, стійкість, повторюваність, наступність, ментальність.

Аргументовано, що зміст бікамералізму як конституційно-правового принципу організації діяльності двопалатних парламентів найбільш повно розкривається у порядку організації і діяльності двопалатної структури парламентів.

Досліджено місце і роль двопалатних парламентів у системі поділу влади та механізмі стримувань і противаг, в тому числі, взаємодію двопалатного парламенту і глави держави в європейських монархіях і республіках, особливості взаємодії бікамерального парламенту з урядом та іншими органами виконавчої влади в зарубіжних країнах.

Доведено, що сучасний бікамералізм є одним з найбільш значущих інституційних механізмів забезпечення розподілу влади. Світова практика функціонування двопалатних парламентів свідчить, що основними ролями бікамерального парламенту є: створення механізму стримувань і противаг у системі державної влади, забезпечення політичної стабільності, захист прав регіонів, політичний арбітраж, покращення якості законотворчого процесу, утвердження верховенства права та демократії.

Ключові слова: конституціоналізм, народний суверенітет, парламентаризм, народне представництво, бікамералізм, законодавча влада, парламент.

АННОТАЦІЯ

Француз-Яковец Т.А. Конституционно-правовые основы бикамерализма в современных европейских странах. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.02 - конституционное право; муниципальное право. - Институт законодательства Верховной Рады Украины, Киев, 2020.

Диссертация является первым в Украине комплексным исследованием конституционно-правовых основ бикамерализма в современных европейских странах. В работе раскрывается содержание бикамерализма как предмета исследования современной конституционно-правовой науки, генезис бикамерализма в современных странах Европы и мира, бикамерализм как принцип организации и деятельности двухпалатного парламента, бикамерализм как элемент системы сдержек и противовесов.

В диссертации анализируется бикамерализм с точки зрения идеи и конституционного принципа, института, объекта конституционно-правовых исследований, предложена методология исследования феномена бикамерализма.

Аргументировано, что публичное представительство в двухпалатном парламенте имеет сложную природу: кроме общенародного, социально-политическое представительство обеспечивается в зависимости от порядка формирования верхних палат, которое складывается исторически (традиционно) и / или обусловлено потребностями его оптимизации. Таким образом, бикамерализм обеспечивает баланс социальных, территориальных и институциональных составляющих политической организации государства. Эта ключевая функциональная роль бикамерализма и определяет его сущность и социальное назначение. В исследовании предложено понятие бикамерализма как конституционно определенной, структурно интегрированной системы народного представительства, олицетворенной в двухпалатном законодательном органе государства - парламенте.

В диссертации раскрываются политико-правовые предпосылки и основные факторы утверждения бикамерализма, а также основные этапы становления и развития бикамерализма в странах Европы.

Особое внимание уделено развитию идеи бикамерализма в политико-правовой и конституционной мысли Украины. Акцентируется, что развитие в Украине демократического и правового государства непосредственно связано с перспективами введения конституционно-правового режима бикамерализма.

Историко-правовые традиции и практики бикамеральной организации парламента европейских стран свидетельствуют, что их неотъемлемой составляющей являются правовые традиции украинства и закономерность их развития как правового явления, которому присущи такие признаки, как: характерность притяжения нации к самоидентификации, устойчивость, повторяемость, преемственность, ментальность.

Аргументировано, что бикамерализм в качестве конституционно-правового принципа организации деятельности двухпалатных парламента наиболее полно раскрывается в порядке организации и деятельности двухпалатной структуры парламента.

Исследовано место и роль двухпалатного парламента в системе разделения властей и системе сдержек и противовесов, в том числе

взаимодействие двухпалатного парламента и главы государства в европейских монархиях и республиках, особенности взаимодействия бикамерального парламента с правительством и другими органами исполнительной власти в зарубежных странах.

Аргументируется, что современный бикамерализм является одним из значимых институциональных механизмов обеспечения разделения властей. Мировая практика функционирования двухпалатного парламента свидетельствует, что основными ролями бикамерального парламента являются: создание механизма сдержек и противовесов в системе государственной власти, обеспечение политической стабильности, защита прав регионов, политический арбитраж, улучшение качества законотворческого процесса, утверждения верховенства права и демократии.

Ключевые слова: конституционализм, народный суверенитет, парламентаризм, народное представительство, бикамерализм, законодательная власть, парламент.

ANNOTATION

Frantsuz-Yakovets T. A. Constitutional and legal foundations of bicameralism in modern European countries. - Manuscript.

The dissertation for the Doctor of Law Degree of the specialty 12.00.02 - constitutional law; municipal law. - Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine, Kiev, 2020.

The dissertation is the first comprehensive study of the constitutional and legal foundations of bicameralism in modern European countries. The paper reveals the content of bicameralism as an object of study of modern constitutional law science, the genesis of bicameralism in modern countries of Europe and the world, bicameralism as a principle of organization and activity of a bicameral parliament, bicameralism as an element of the system of checks and balances.

In the dissertation, bicameralism is analyzed from the point of view of the idea, the constitutional principle, the institute, as an object of constitutional legal research, a methodology for studying the phenomenon of bicameralism is also proposed.

It has been argued that public representation in a bicameral parliament has a complex nature: in addition to nationwide, additional socio-political representation is provided depending on the procedure for the formation of the upper houses, develops historically (traditionally) and / or due to the needs of its optimization. Thus, bicameralism provides a balance of social, territorial and institutional components of the political organization of the state. This key functional role of bicameralism determines its essence and social purpose. The study proposed the concept of bicameralism as a constitutionally defined, structurally integrated system of public representation, embodied in the bicameral legislative body of the state - the parliament.

The dissertation reveals the political and legal prerequisites and the main factors for the establishment of bicameralism, as well as the main stages of the formation and development of bicameralism in European countries.

Particular attention is paid to the development of the idea of bicameralism in the political, legal and constitutional thought of Ukraine.

It is emphasized that the development of a democratic and legal state in Ukraine is directly related to the prospects of introducing a constitutional-legal regime of bicameralism.

The historical and legal traditions and practices of the bicameral organization of the parliaments of European countries show that an integral part is the legal traditions of Ukraine and the regularity of their development as a legal phenomenon, characterized by such features as: the characteristic of the nation's tendency to self-identification, stability, repeatability, continuity, mentality.

It is argued that the content of bicameralism as a constitutional and legal principle of organizing the activity of bicameral parliaments is most fully disclosed in the order of organization and activity of bicameral parliamentary structures.

There were investigated the place and role of bicameral parliaments in the system of separation of powers and the system of checks and balances, including the interaction of bicameral parliament and the head of state in European monarchies and republics, peculiarities of interaction of bicameral parliament with the government and other executive authorities in foreign countries.

The place and role of bicameral parliaments in the system of separation of powers and the system of checks and balances, including the interaction of bicameral parliaments and heads of state in European monarchies and republics, the peculiarities of bicameral parliaments' interaction with government and other executive authorities in foreign countries, were examined.

It is argued that modern bicameralism is one of the most significant institutional mechanisms for securing the distribution of power. World practice of functioning of bicameral parliaments shows that the main roles of bicameral parliament are: creation of mechanisms of checks and balances in the system of state power, ensuring political stability, protection of the rights of the regions, political arbitration, improving the quality of the lawmaking process, upholding the rule of law and democracy.

Keywords: constitutionalism, popular sovereignty, parliamentarism, people's representation, bicameralism, legislative power, parliament.